

Má tedy Kroužek sedmou publikaci

Dan Faltýnek

1. Má tedy Kroužek sedmou publikaci (parafráze, viz Havránková 2008, s. 99),¹ tou je *Spisovná čeština a jazyková kultura* (Havránek – Weingart 1932; dále SČJK). V dějinách české lingvistiky je to závažná událost, a to ať už je pojmáme z hlediska jazykové kultury, nebo lingvistiky jako takové. Po vydání SČJK se začalo jinak odpovídat na otázky jazykové kultury či se začaly jinak klást. V jednom ze svých významů se v SČJK konkretizuje pojem funkce, titulární pro pražský strukturalismus (Daneš 2008; Kořenský 2008; Svozilová 1988). SČJK je navíc celospolečenská událost, a to nejen pro angažovanost kulturní veřejnosti v dobovém sporu; dnešní vztah vědy-lingvistiky a české společnosti je jí historicky podložen, programová či manifestační část SČJK *Obecné zásady pro kulturu jazyka* byla dále soustavně naplňována, má své významné konsekventy v podobě kodifikačních příruček, školské praxe a jazykové kultury obecně.

SČJK je nanejvýš *případná*² kauza pro traktování problematiky instituce dějin lingvistiky, o něž se chci pokusit. Budu níže formou volnějšího zamyšlení ukazovat, jak a proč tato kauza probíhala, jak se v závislosti na nejrůznějších faktorech ustavovalo pozdější nahlížení na ni. Materiál, který pro hodnocení kauzy SČJK vybírám, je značně omezený, interpretace dějin lingvistiky, která z následujících stran vzchází, je pramenně nedůsledně podložená. V mém textu slouží kauza SČJK jen a pouze jako ilustrace vágnosti výkladu dějin lingvistiky. Chci argumentovat pro to, že jen některá „jak a proč“ dějin lingvistiky jsou relevantní, že jen při zohledňování lingvistické teorii vnitřních procesů je práce v oblasti dějiny lingvistiky regulérní. Interpretaci kauzy SČJK nechť korigují historické a lingvistické studie. Následující stránky předkládám k diskusi o tom, co jsou to dějiny lingvistiky.

2. V dějinách lingvistiky můžeme zaznamenat, jak za sebou následovaly přednášky jednotlivých protagonistů sporu s Naší řečí, později rozšířené a vkomponované do sborníku SČJK. Můžeme jmenovat zvané i nezané hosty,³ separáty

¹ Parafráze se týká dopisu B. Havránka B. Trnkovi, v němž se hodnotí vydání další publikace Kroužku.

² Viz jeden případ kritizované praxe Naší řeči (SČJK, s. 63–67); (Haller 1933b).

³ V kauze Kroužku, v níž byl ústředním protagonistou M. Weingart, by to mělo jistou míru zajímavosti, ukazovalo by to k závažnosti společenských faktorů v něm, řečeno

a publikacemi obeslané lingvisty⁴ a mapovat informovaný lingvistický svět, přímé a nepřímé kontakty, z nichž se pak snadno odvozují případné filiace teorie.⁵ Nabízí se možnost sledovat místa konání přednášek,⁶ jejich ohlasy v dobovém tisku a lingvistických periodících.⁷ V dějinách lingvistiky se často vypisují řady učitel a žák,⁸ držení postu v instituci,⁹ rodinné vztahy. Vznik některých lingvistických přístupů (např. psycholingvistiky) či skupin se klade do souvislosti s konáním konference (Černý 1996, s. 351), změny v teorii se vykládají ve vztahu k mezinárodním komitétům (Horálek 1974) či společností a jejich zasedáním (Isačenko – Romportl 1966).

2.1 Vše zmíněné výše sub 2 jsou dějiny a předmět historie, v jakékoliv lingvistické publikaci to musí mít jen a pouze ilustrační roli, jinak se dostává mimo kvalifikaci lingvistická. Mají-li toto být dějiny lingvistiky, je to jen přikládání atributu lingvistický historizující práci, nadto bez zření k historické metodě či historické rigoróznosti. Není-li nutno nazývat postihnutí vývoje prvních parních strojů v Británii dějinami strojírenství, protože je to událost celospolečenská, neopominutelný předmět poznání pro nás základního výseku z celku dějin (Johnson 1998), nebude také společensky vysoce dosažitelná kauza Haller versus Pražský lingvistický kroužek v podobném podání ničím jiným než historií. Je snad libovolný jev v personálním, místním, institucionálním, kulturním atd. styku s lingvistikou předmětem dějin lingvistiky? A odkaz ke společenské dosažitelnosti není ani pomocný – historie regulérně pracuje i při sledování marginálií, v posledku dokreslujících/hypostazujících dějinné jevy/procesy (tak postupuje mikrohistorie, viz např. Ginzburg

úsporně; „Pozvání prof. Weingartovi má být posláno rekomando, pokud možná dříve než pozvání ostatní, rozhodně nikoli později“; „... s díky potvrzují, že jsem obdržel pozvání na debatní večer pořádaný Vámi dne 17. m. Především dovolu, abych Vám poděkoval za pozornost, kterou věnujete mé činnosti. Zadruhé Vás prosím, abyste omluvili mou nepřítomnost.“ (Havránková 2008, s. 145, 146) Přednáška měla název Kritické a badatelské metody prof. Weingarta. Viz též bod 4.1.

⁴ Z korespondence je patrné, s jakou pečlivostí na to Kroužek dbal (např. Havránková 2008, s. 114).

⁵ Tak činí například P. Sériot (2002).

⁶ Mnohokrát je například při vzpomnutí založení Pražského lingvistického kroužku zmiňováno, že se událo v Mathesiově pracovně (má to vyjadřovat jeho zakladatelskou roli?); viz např. Vachek (1999, s. 13–14); Karlík – Nekula – Pleskalová (2002, s. 365); Havránková (2008, s. 13).

⁷ V tomto případě viz Naše řeč (1932, 1933).

⁸ A někdy se tak děje jen pro uvedení jmen významných osobností, např. v řadě Schleicher – Hattala – Gebauer, bez faktické lingvistické návaznosti (Syllaba 1986, s. 27–28).

⁹ V populární literatuře se u jména Stephena Hawkinga z toho důvodu objevuje jméno Newtonovo a Diracovo; viz Hawking (1995, s. 48).

2005). Jestliže by se dějiny lingvistiky zabíraly primárně takovými fakty, jaké jsou zmíněny v 2.0, neoddělovalo by je od historie nic, byly by „prostou“ historií. A chtějme, což je prozatím volní akt, aby nebyly, aby měly svou vědní autonomii. Jestliže je tento bod nepřesvědčivý, pak viz níže bod 4.0–4.2.

3. Dějiny lingvistiky by měly sledovat vývoj vědy-lingvistiky, jejích konceptů. V tomto ohledu je SČJK maximálně exponovaná, nalézáme v ní několik později klíčových pojmů teorie jazykové kultury. Specifikují se zde pojmy norma, úzus a kodifikace (především ve svých vzájemných vztazích), a to ve smyslu, jak je často pojímáme dnes (Nebeská 2003; viz ale diskusi in Štícha 2008; Veselý 2009). Potenciálnost jevů jazykových, koncept oslabující/relativizující dichotomii synchronní – diachronní, se v daném kontextu reformuluje v pružnou stabilitu. Je zde prostor explicitně i implicitně zdůraznit korektnost programového prohlášení Tezí Pražského lingvistického kroužku (Vachek 1970), oddělenost funkčního strukturalismu např. od ženevského aplikací formulovaného přístupu k synchronii/diachronii v jazykové kultuře. Vysvětluje se nadto nesoulad mezi mladogramatickou teorií a minulými zásahy v rámci jazykové kultury, a tak je posílena zmíněná dosažnost strukturalismu (SČJK, s. 89–91). Dalšími pojmy, příbuznými s těmi předchozími, jsou intelektualizace, aktualizace či automatizace, ať již se jimi pohlíží na jazykový vývoj či operuje v rámci jazykové statiky. Dějiny lingvistiky by měly popisovat konceptuální utváření a utváření těchto pojmů, měly by je konfrontovat s opozitními koncepty (např. dobrý autor), a to v přímé závislosti k fundující obecné teorii, zde funkčnímu strukturalismu. Zaobíráme-li se kauzou Haller – Pražský lingvistický kroužek, je možné toho docílit textovou kritikou všech dobových textů vztahujících se k ní a předchozích publikací Kroužku.

3.1 Prohlížíme-li syntetizující/přehledová díla české lingvistiky (např. Havránek 1980; Cuřín 1985; Karlík – Nekula – Pleskalová 2002; Pleskalová a kol. 2007 atd.), zjišťujeme, že výklad sporů o jazykovou kulturu centrovaných rokem 1932 a vrcholících vydáním SČJK je relativně jednotný. Výchozí by k jeho vystihnutí mohla být tato formulace: „*V souborném svazku Pražského lingvistického kroužku se celý problém probírá se stanoviska nového funkčního jazykozpytu. Odmítá se puristická these o úpadku spisovné češtiny a ukazuje se, že se takový názor zakládá na optickém klamu. Vytyká se, že násilné zavádění archaických neologismů ničí žádoucí stabilitu spisovného jazyka, a prokazuje se, že zásadu historické čistoty a zásadu přímočaré pravidelnosti nelze samy o sobě potřebami jazykové kultury nijak odůvodnit.*“ (Mathesius 1947, s. 456) V hesle purismus Milana Jelínka v Encyklopedickém slovníku češtiny (Karlík – Nekula – Pleskalová 2002) čteme: „*Princip historické kontinuity brzdil další obohacování spis. jaz. prvky potřebnými k plnění nových komunikativních cílů. Shoda těchto prvků s ním. se často vykládala jako další podléhání něm. V jaz. kritikách nových knih NŘ bezduše vypočítávala*

„jazykové poklesky“ autorů, aniž přihlížela k funkci těchto jaz. prvků v textu.“ Není to jen přítomnost slova funkce, co tu ukazuje, že se dnešní výklady kauzy Haller – Kroužek od těch Mathesiových, který byl ale jeho protagonistou, nevzdalují.

3.2 Mathesiův článek v SČJK, jehož je zmíněná citace z Češtiny a obecného jazykozpytu pandánem, repetitoriem, neresumuje kompletně postoje SČJK k praxi Naší řeči, je však jejich prominentním zástupcem. Shrnuje ve zkratce názorově relativně konzistentní blok textů, které se v době sporu, myslím-li stranu Kroužku, a později, to pak snad jejich absolutní většina, vyjadřují k tématu. Kroužek se staví odmítavě k užívání historického principu, principu pravidelnosti a obsoletní antigermanizaci v řešení otázek jazykové správnosti a nabízí funkční kritérium. Že je při tom protistrana interpretována nenáležitě, je při nahlížení do zmíněných textů snadno dovoditelné; naznačují to např. Chromý s Martínkem (Haller 2007, s. 7–9). Pravidlo vítěze píšícího dějiny zde není nutno rozvádět, v tomto případě je jen naplňováno zvláště důsledně a mechanicky, řečeno ve vztahu k rétorice Kroužku (slovem mechanický vystihoval často Kroužek znepřátelené lingvistické přístupy či osobnosti – Vachek 1970, s. 37; Havránek a kol. 1935). Citace Jelínka je toho příkladem.

3.2.1 Podrobíme-li dobové články, jež jsou vtaženy do diskuse, textové kritice,¹⁰ zjišťujeme ve vztahu obou stran vysokou míru nekorespondence. Mathesius neřeaguje na Hallerův text (Haller 2007, s. 11–30; na Hallera nakonec explicitně neodkazuje vůbec, nepřímou snad viz SČJK (s. 30), který klíčovou problematiku historického principu v nahlížení na jazykovou správnost hodnotí kriticky. Obrací se spíše k Hallerovým puristickým formulacím, k jeho dikci. Nemůžeme od něj očekávat přísné zvažování Hallerových teoretických východisek (jimiž se navíc Haller sám nemusí vždy řídit, např. při odmítání tvaru listovati, viz Haller 2007, s. 16, 39; Haller 1933a, s. 109–110; SČJK, s. 105; užitím všech svých kritérií jazykové správnosti, například výskyt v dalších slovanských jazycích, by musel Haller dojít k přijetí tohoto tvaru), jen problematicky argumentovaný výklad stavu jazykové kultury. Mathesiův text je povšechně rekapitulační, navržená teoretická východiska jsou, jak Haller sám relativně přesvědčivě dokládá (Haller 1933a, s. 11–20), na daném místě neoperacionalizovatelná, k celému sporu se vztahují nepřímou, i když mohou nastiňovat hodnotný koncept (viz poznámku 14). Při konfrontaci dvou zmíněných článků je Mathesiova výše citovaná formulace popřena, Hallerova slova ji značně „relativizují“: „*I kdybychom tedy už dále nerozváděli úvahy*

¹⁰ Tu plně neprovádím, kauza SČJK je pouze ilustrativní pro diskusi o dějinách lingvistiky (viz bod 1), cituji pouze nejnutnější, vždy ale odkazuji k místům, která podkládají mé interpretace.

o kompetenci historismu v oboru jazykové správnosti, mohli bychom jej prohlásit za kritérium jen velmi relativní...“ (Haller 2007, s. 14)¹¹

3.2.2 Příklad zmíněné nekorespondence je exponovaný i v Havránkově odmítání kritéria logičnosti a Hallerově nakládání s ním. Sled invektivních protiargumentů, při němž sami autoři metatextově upozorňují na vzájemné nepochopení, ukazuje samoučelnost jednotlivých textů. Ani jedna z protistran na sebe korektně nereaguje, vždy se jen snaží ukázat, která z formulací ne/ukazuje neregulérní přístup k jazykové problematice (Haller 2007, s. 24–25; Haller 1933; SČJK, s. 45–47). Haller se identifikačně (ve smyslu psychologickém) a nekorektně dovolává autority starších textů (Haller 1932, s. 221), upozorňuje na to, že se jedná o spor ve formulaci, ne koncepční lapy. Havránek obchází smysl celého Hallerova výkladu a paušálně konkurenta odsuzuje kvůli marginální terminologické nekorektnosti. Ta však nemá v celém sporu žádnou váhu. Havránkovy výtky proti Hallerovu konceptu logičnosti/logiky v nastalém sporu o jazykovou správnost nemají logiku, řečeno pro Havránka neterminologizovaně.

3.2.3 Uvedu poslední příklad nekorespondence/nekorektnosti argumentace v traktovaném sporu (nabízely by se další, např. u otázky germanismů, konkrétních výrazů atd.): Hallerovi Kroužek vyčítá nekritické ulpívání na praxi Naší řeči. Mathesius (SČJK, s. 23) vyzdvihuje přínos Ertla a Zubatého, tak činí i další (SČJK, s. 78, 86–87), kteří navíc explicitně odsuzují Hallerův přístup k otázkám jazykové kultury. Kroužek se vyznává z přímého navazování na práci Zubatého a Ertla a říká, že Haller tuto návaznost postrádá, když obrací vývoj v oblasti péče o jazyk nazpět. Haller je však k proklamovaným předchůdcům Kroužku blízko, je to parné především z jeho rozvíjení předchozích koncepcí (Haller 2007, s. 11–58; Haller 1933a); osu Gebauer – Zubatý – Ertl schematizuje ve svém článku Jan Chromý (Chromý 2010). Zmíněný výklad dějinného posunu v oblasti jazykové kultury, tak jak jej podává Kroužek, je ve své nevěcnosti demagogický, je pro něj užito účelově vybraných citací, zapomíná se, že se autoři vybraných výroků dopouští pro Kroužek nepřipustných závěrů jinde (Haller 1933a, s. 107–109). Opěvné odkazy

¹¹ Danešovo (2009, s. 83–96) traktování problematiky je k tomuto textu opozitní. Daneš ve zmíněném článku odpovídá Hallerovi, kterého dehonestuje */Haller nepochopil, Haller z Mathesia mnoho nečetl, Haller pořádně nepřečetl* apod./, citátem z Mathesia o nemožnosti poznatelnosti komplexnosti úzu a nemožnosti organické regulace pružně stabilního jazyka. Ve stejném článku pak argumentuje pro nutnost kodifikace v každém jazyce. Formulace pružné stability jazyka není argumentem proti Hallerově precizaci principů jazykové kultury. Pružná stabilita jazyka odvrhne některé Hallerovy zásahy narušující funkční synonymitu v jazyce apod. O kodifikaci se pokouší i Kroužek, pak tedy vystupuje regulačně proti „nepoznatelnému úzu“ (slovy Daneše a Mathesia), volí pro to kritéria. Haller se ptá jaká a proč.

k Zubatému do Naší řeči, v níž vyšla i jeho apokalyptizující rektorská řeč (Zubatý 1920), poodkrývají účelovost a vulgaritu celé kauzy. Ertl je omluven tak, že pod jmény Nerad a Musil (SČJK, s. 10) se musel jazykové kritiky zhostit z příkazu, ačkoli byl jinak teoreticky prozíravý a materiálově znalý, jak to podává Kroužek. Při Havránkově¹² trvání na čistotě argumentace je to nesnadno odpustitelné.

3.3 Haller se sice vyjadřuje jako brusič, za brusiče se sám považuje (viz např. Haller 2007, s. 156–160), čteme-li však všechny jeho texty pozorně, shledáme, že od názorů Kroužku není až tak vzdálen, že jeho stanoviska jsou Kroužku blízká. Neabsolutizuje sice kritérium funkce, uznává však například potřebu stability, synonymické bohatosti spisovného jazyka apod. Pokouší se o fungující teorii jazykové správnosti. A je-li sporem jeho dikce, pak můžeme snadno vybrat z řad Kroužku, můžeme i například jeho zakladatele považovat za Hallerovi v mnohém podobného („*Je-li spojeno s výslovností klouzavou, je nejcharakterističtější projevem vulgárnosti, jdoucí až do pepictví.*“ Mathesius 1947, s. 133). I u Mathesia nalezneme neskrývané rozpaky nad stavem jazykové kultury, ty ale nejsou považovány za puristické (tamtéž, s. 115). Jistý typ extremismu, jazykovědné naivity, nalezneme v řadách obhájců přístupu Kroužku. Pavel Eisner je například v otázkách mluvy žen (Eisner 1946, s. 366–388) exaltovaný a názorově extremistický. Kroužek tedy v posledku kaceřuje Hallerův styl, ne teoretické koncepty, z hlediska koncepčního se Hallera nesnaží číst. Haller provokuje svým školometstvím, svou obsesí vypočítávat chyby a stát při tom za praxí Naší řeči, jeho teorie je však propracovaná, cenná a vývojově progresivní, i když v mnohém popíraná jeho vlastní praxí redaktora Naší řeči.¹³

3.3.1 Vtipně Haller dokládá jazykovou rozkolísanost (nepružnou nestabilitu) Kroužku: Mathesius odmítá tvar *jediné* (proti *jedině*), Jakobson jej užívá (viz SČJK, s. 15, 87; Haller 1933a, s. 18). Ukazuje to na jistou neprofesionalitu vědeckého týmu Kroužku, viz citát Weingarda: „... *aby se neřeklo, že ,sami neumíme česky*“ (Havránková 2008, s. 78). Triviálně se naopak Haller ohrazuje proti Havránkovu intelektualismu (Haller 1933a, s. 84). Nabízí se nakonec uzavřít tuto část výkladu citací O. Hujera: „*Podle mého soudu není světlo a stín mezi starou a novou*

¹² Autorem citovaného textu je dále M. Weingart.

¹³ Např. Mathesius je z hlediska koncepčního příslušný teorii dobrého autora, Haller jej vývojově překračuje, když kombinuje kritéria historické čistoty, lidového jazyka, dobrého autora a další. Viz citací „*Chceme-li opravdu dojít stability v spisovné naší řeči, musíme se opřít o jediný organický základ pro takové snahy, t. j. o dnešní usus spisovné češtiny, a ten zjistíme, protože neexistuje vybraná česká konverzace, zase jen z jazykové praxe dobrých českých autorů, jak se jeví v průměru české literatury za poslední půlstoletí, a to literatury v nejširším slova smyslu, krásné i naukové.*“ (Mathesius 1947, 426–427, proloženo mnou, původně kurzíva).

redakcí Naši řeči rozděleno docela spravedlivě. Král, Ertl, Zubatý jsou uváděni jako „moudří“ stoupenci lingvistického historismu, ale nevím, zda by se nepostavili za ty výtky (a o to především jde), za které je nový, „školometský“ redaktor kaceřován.“ (Havránková 2008, s. 74)

4. Kroužek chce mít další publikaci, chce se znovu a ještě lépe ukázat světu. „*Má tedy Kroužek osmou publikaci*“ (Havránková 2008, s. 99) nemá funkci prostě oznamovací. Jestliže už ve světě má toto sdružení jméno, je z mnoha důvodů nutné udělat si jej i doma. Hallerovu aktivitu a ohrazení se některých kulturních představitelů je možné vnímat jako vhodnou záminku. Kritická analýza všech textů sporu odhaluje jasnou nekoherentnost, věcně je spor pomýlený. „Politicky“ je však snadno pochopitelný. A tak se tam, kde v hledání motivace SČJK selhává komparace teoretických konceptů, nabízí použít k výkladu sporu data, jak je představuje bod 2.0.

4.1 Vypíšu opět jen příklady možných motivací strategicky sofistikované akce s názvem Spisovná čeština a jazyková kultura. Určitě se Kroužek snažil o „velkou“ společnou česky psanou monografii, která bude při své populárnosti čtená, bude mít dopad na českou lingvistiku, její teorii a praxi, a bude mít také celospolečenskou dosažnost (viz Mathesius 1936). Kroužek prostě dbá o svůj rozkvět, Mathesiovými slovy řečeno: „*Bude to jistě zase další etapa na (...) postupu.*“ (Havránková 2008, s. 77) A budou tu jiné motivace: peníze, které přidělují instituce dle viditelnosti vědeckých zásluh (tamtéž, s. 93). Aby se v komisích pro školní osnovy prosadil hlas Kroužku (tamtéž, s. 56–61), aby se pak později prodávaly jeho, nikoliv Hallerovy učebnice (tamtéž, s. 111–113). „... *četl jsi, nebo alespoň viděl, knihu (Slohovou čítanku) Hallerovu? Je víc než bídná po stránce věcné a vědecké a neodpovídá ani po stránce formální osnovám (...)* Má ovšem tu výhodu, že je již letos hotova a že ji proto spousta ústavů zavede.“ (tamtéž, s. 111) Aby se členové komisi pro obsazování profesorských stolic přesvědčili o vhodnosti kandidátů Kroužku, „*Na to jsem mu odpověděl, že snad mé dosavadní práce mne kvalifikují pro českou literaturu...*“ (tamtéž, s. 84); nebo aby byli ostatní připraveni o vliv, třeba i zostuzení (tomu odpovídá pozdější spor s M. Weingartem, osobní právě pro jeho místo v komisi pro obsazení stolic estetiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, o níž se ucházel Mukařovský; nepřímo na to upozorňuje např. Daneš 2008).

4.2 Bod 4.1 je jen rozšířením bodu 2. Například orální historie by dokázala mapovat motivy jednotlivých protagonistů, jejich záměry a reakce. Z textové kritiky SČJK vyvstává při jejím hodnocení jistá rozpačitost, kterou informace podobné těm, které uvádím v 4.1, zaplaší, díky nim se podoba SČJK snadno osvětlí. Kde se ale zastavíme při hledání takových motivů, kde je rozhraní mezi místy konání

přednášek, vypisováním společenských vztahů jejich aktérů, funkcemi v komisiích pro školní osnovy, finančním pnutí, osobními animozitami a afinitami až po pozvánky do restauračních zařízení (tak se možná SČJK třeba v obrysech objeví poprvé)? Všechno jsou to rovnocenná data, všechny z těchto momentů v dějinách mohou mít, měly, rozhodující váhu. A do dějin lingvistiky nepatří, jinak by se dějiny lingvistiky rozplynuly v historii, kdesi mimo předměty svého zájmu, „v bazénu s Nezvalet“. Objeví-li se libovolná z těchto informací v textu některých dějin lingvistiky, je to útok stranou, informace navíc, ilustrační materiál.

5. Ideální podobě dějin lingvistiky se proto více než Černého (1996) blíží Helbigova (1991) monografie. Autor zde rekonstruuje argumentační postup při výstavbě teorie, její proměny, komparuje jednotlivé přístupy, minimum prostoru věnuje mimokonceptuálním informacím. Kapitoly z české jazykovědné bohemistiky je těžko kompletně hodnotit, je to relativně nekompaktní a ve všech ohledech proměnlivý blok textů. Srovnáme-li zde pro příklad citovaný Danešův článek (2008) dotýkající se proměn pražského funkčního strukturalismu s textem o Pražské škole v Kapitolách, musíme konstatovat jejich přehledovost, strohou výčtovost a z hlediska nahlížení/osvětlování konceptuální stránky zřejmou nedostatečnost (nadto je k dispozici široká podpůrná literatura, sumarizace viz Jirsová 1988; Kořenský 1998, Svozilová 1988). V této tematické oblasti by představoval vrchol dějinně lingvistické excelence P. Sériot se svou *Strukturou a celkem* (2002), v níž je předkládán lingvistický příběh, vyprávěný včetně mnoha historických okolností, kontextem přísného historizujícího metodologického rozvažování. Může být jistě argumentováno funkcí konkrétních monografií, majících sloužit například školní praxi, což snad vysvětluje/obhajuje jejich „přehledovost“, „výčtovost“. Nejsou to pak ale dějiny lingvistiky. A vrátíme-li se k argumentu školy, lze konstatovat, že právě zmíněná Helbigova (1991) monografie je praktická a pomocná výuce a učení se.

5.1 Když takto nahlédnu na Syllabovy texty (např. Syllaba 1986), opět volené jako příklad, budu je hodnotit jako materiálový zdroj. Z hlediska dějin lingvistiky traktovanou problematiku vystihne spíše Petr (1988), s ohledem ke kontaktu teoretických paradigmat ji obsáhne Komárek (1963), kontextualizuje ji Němec (1989). V rámci českého prostředí jsou proto texty nesoucí nálepkově označení dějiny lingvistiky spíše jim nepřislušné. Při nahlížení na dějiny lingvistiky od tohoto textu, připustíme-li, že argumentace v bodě 4 je platná, se v rámci dějin lingvistiky budeme prozatím muset spoléhat na jednotlivé články či studie, jako je tomu u zmíněných Syllaby, Petra, Komárka a Němce.

5.2 Ve své monografii *Tajemství hladiny* (2003) Anton Markoš podrobně a precizně mapuje některé aspekty dějin biologického myšlení, vystihuje příbuznosti/

vztahy mnoha pojmů biologických nauk (gratuita, entelechie, samoorganizace apod.) z hlediska jejich postavení v jim příslušné teorii, rozhoduje o mocnosti jednotlivých škol či teorií poznávat vlastnosti živého tvaru. Tento dějinně biologický přístup mu nakonec, s přihlédnutím k nejnovějším experimentálním datům, dovoluje formulovat nový koncept, o jehož reformulace se pokouší v dalších pracích, např. *Life as its own designer* (Markoš a kol. 2009). Analogicky by pak bylo Tajemství hladiny dějinami biologie, Watsonovo Tajemství DNA (2000) nikoliv. Tento příklad má jen poukázat na to, že dějiny lingvistiky mohou být nakonec prostorem pro utváření nové teorie. Jejich podoba, jak ji požaduje tento text, by to měla dovolovat. V posledku je tedy pro dějiny lingvistiky z hlediska jejich institucionalizace klíčová schopnost dotvářet (spíše než utvářet nové) teoretické koncepty; tento moment by mohl být pro stanovení příslušnosti k dějinám lingvistiky testovací.

6. Předkládám teď čtenáři úvahu: Co mohlo být motivací tohoto článku? Jak na něj nyní a v budoucnu nahlížet? Nutnost grantového výstupu? Doplnění další položky do bibliografie? Předchystávání si výstupu na jedné z mnoha konferencí, které obešlu přihláškou? Konkurence příbuzných pracovišť tomu mému? Potřeba opory publikace při profesním postupu? Posílení mé kompetence v grantové žádosti? Animosita s někým, kdo je v její komisi, s vědním zaměřením podobným mému? Afinita k někomu, kdo koncipuje debatu o dějinách lingvistiky? Všechny tyto aspekty ovlivňují dnešní lingvistickou produkci značně, příliš. Podobně jako v bodě 4 je to však nerekonstruovatelný prostor vztahů, o jejichž váze nelze rozhodovat. Lingvistika se bude dále vyvíjet, ale jediný z těchto faktorů nebude mít valnou hodnotu, až to budeme vystihovat v dalších dějinách lingvistiky.

Literatura

- CUŘÍN, František (1985). *Vývoj spisovné češtiny*. Praha: SPN.
- ČERNÝ, Jiří (1996). *Dějiny lingvistiky*. Olomouc: Votobia.
- ČMEJRKOVÁ, Světa – DANEŠ, František – KRAUS, Jiří – SVOBODOVÁ, Ivana (1996). *Čeština jak ji znáte i neznáte*. Praha: Lidové noviny.
- DANEŠ, František (2008). Pražská škola: názorová univerzália a specifika. *Slovo a slovesnost*, 69, s. 9–21.
- DANEŠ, František (2009). *Kultura a struktura českého jazyka*. Praha: Karolinum.
- EISNER, Pavel (1946). *Chrám i tvrz*. Praha: Jaroslav Podroužek.
- GINZBURG, Carlo (2005). *Sýr a červi*. Praha: Argo.
- HALLER, Jiří (1932). Z našich časopisů. *Naše řeč*, 16, s. 214–224.

- HALLER, Jiří (1933a). Spisovná čeština a jazyková kultura I–IV. *Naše řeč*, 17, s. 11–20, 50–60, 77–87, 105–112, 138–147.
- HALLER, Jiří (1933b). Případný. *Naše řeč*, 17, s. 147–153.
- HALLER, Jiří (2007). *Dar jazyka*. Praha: Herrmann & synové.
- HAVRÁNEK, Bohuslav (1980). *Vývoj spisovného jazyka českého*. Praha: SPN.
- HAVRÁNEK, Bohuslav – JAKOBSON, Roman – MATHESIUŠ, Vilém – MUKAŘOVSKÝ, Jan – TRNKA, Bohumil (1935). Úvodem. *Slovo a slovesnost* 1, s. 1–7.
- HAVRÁNEK, Bohuslav – WEINGART, Miloš, eds. (1932). *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha: Melantrich.
- HAVRÁNKOVÁ, Marie (2008). *Pražský lingvistický kroužek v korespondenci*. Praha: Academia.
- HAWKING, Stephen (1995). *Černé díry a budoucnost vesmíru*. Praha: Mladá fronta.
- HELBIG, Gerhard (1991). *Vývoj jazykovědy po roce 1970*. Praha: Academia.
- HORÁLEK, Karel (1974). O novou mluvnici češtiny. *Slovo a slovesnost*, 35, 316–319.
- CHROMÝ, Jan (2010). Gebauer – Zubatý – Ertl ze tří perspektiv aneb Jak přistupovat k dějinám lingvistiky. *Naše řeč*, 93, s. 230–240.
- ISAČENKO, Aleksandr Vasiljevič – Romportl, Milan (1966). Návrh fonetické a fonologické transkripce češtiny a slovenštiny. *Slovo a slovesnost*, 27, s. 163–166.
- JOHNSON, Paul (1998). *Zrození moderní doby*. Praha: Academia.
- JIRSOVÁ, Anna (1988). K pojetí systému a struktury v klasickém období české lingvistiky. *Slovo a slovesnost*, 49, s. 155–164.
- JIRSOVÁ, Anna (1989). K pojetí systému a struktury v současné české lingvistice. *Slovo a slovesnost*, 50, s. 238–248.
- KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana, eds. (2002). *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny.
- KOMÁREK, Miroslav (1963). Gebauerovo historické hláskosloví ve světle dalšího bádání. In: GEBAUER, Jan: *Historická mluvnice jazyka českého I. Hláskosloví*. Praha: ČSAV.
- KOŘENSKÝ, Jan (1988). K vzájemným vztahům a vývoji základních pojmů Pražské školy. *Slovo a slovesnost*, 49, s. 206–212.
- KOŘENSKÝ, Jan (2008). Teleologie jako jeden ze základních pojmů Pražského lingvistického kroužku? *Slovo a slovesnost*, 69, s. 44–48.
- MARKOŠ, Anton (2003). *Tajemství hladiny*. Praha: Dokořán.
- MARKOŠ, Anton – GRYGAR, Filip – HAJNAL, László – KLEISNER, Karel – KRATOCHVÍL, Zdeněk – NEUBAUER, Zdeněk (2009). *Life as Its Own Designer. Darwin's Origin and Western Thought*. Springer Netherlands – Dordrecht.
- MATHESIUŠ, Vilém (1936). Deset let Pražského lingvistického kroužku. *Slovo a slovesnost*, 2, s. 137–145.
- MATHESIUŠ, Vilém (1947). *Čeština a obecný jazykozpyt*. Praha: Melantrich.
- NEBESKÁ, Iva (2003). *Jazyk – norma – spisovnost*. Praha: Karolinum.

- NĚMEC, Igor (1989). Principy jazykového vývoje a historie češtiny. *Slovo a slovesnost*, 50, s. 81–96.
- PETR, Jan (1988). Ke Gebauerovu pojetí jazyka. *Slovo a slovesnost*, 49, s. 3–29.
- PLESKALOVÁ, Jana – KRČMOVÁ, Marie – VEČERKA, Radoslav – KARLÍK, Petr (2007). *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia.
- SÉRIOT, Patrick (2002). *Struktura a celek*. Praha: Academia.
- SYLLABA, Theodor (1986). *Jan Gebauer*. Praha: Melantrich.
- SVOZILOVÁ, Naděžda (1988). K vývoji pojetí funkce. *Slovo a slovesnost*, 49, s. 64–71.
- ŠTÍCHA, František (2008). Uzuálnost, funkčnost a systémovost jako kritéria gramatičnosti: K jednomu typu morfologické derivace (udělajíc – udělající). *Slovo a slovesnost*, 69, s. 176–192.
- TOMAN, Jindřich (1995). The magic of a common language: Jakobson, Mathesius, Trubetzkoy, and the Prague Linguistic Circle. Cambridge: MIT Press.
- VACHEK, Josef (2005). *Lingvistický slovník Pražské školy*. Praha: Karolinum.
- VACHEK, Josef (1970). *U základů pražské jazykovědné školy*. Praha: Academia.
- VACHEK, Josef (1999). *Prolegomena k dějinám Pražské školy jazykovědné*. Jihlava: H + H.
- VESELÝ, Luboš (2009). K takzvaným kapacitivům. *Naše řeč*, 92, s. 113–121.
- WATSON, James D. (1995). *Tajemství DNA*. Praha: Academia.
- ZUBATÝ, Josef (1920). O úpadku našeho jazyka knižního. (Z instalační řeči rektorské ze dne 3. prosince 1919). *Naše řeč*, 4, s. 1–9.

And thus the Circle has got its seventh publication

By simple argumentation I show that it is not possible to build explanation of the history of linguistics on nonlinguistic (nontheoretical/nonconceptual) facts. External coefficients are very important in the development of linguistic science, but in the explanation of linguistic history they must be only illustrative. This broad issue is presented by contention about linguistic purism, whose two protagonists are Prague Linguistics Circle and Jiří Haller.

Mgr. Dan Faltýnek, Ph.D.
Katedra obecné lingvistiky
Filozofická fakulta Univerzity Palackého
Křížkovského 10, 771 80 Olomouc
dan.faltynec@upol.cz